

Parakh

Research Journal Deptt. of Punjabi
Language & Literature
Lahore College for Women University Lahore
(Pakistan)
Vol: 8, July- Dec. 2023

پارکھ

تحقیقی مجلہ شعبہ پنجابی زبان و ادب
لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی لاہور (پاکستان)
جولائی - دسمبر 2023ء، مسلسل شمارہ 16

☆ سحرش افتخار، ڈاکٹر سونیا اللہ رکھا

KARAMJIT KAUR KISHANWAL HORAN DE MAZHABI FIKR

کر مجیت کور کشانول ہوراں دی مذہبی فکر

Abstract

Karamjit Kaur Kishanwal is a familiar poetess and analyst of Punjabi Literature from Eastern Punjab (India). She born in 2 January 1976 at Moga City of India. She wrote different books of poetry on innovative threaded and aspects of life. Apparently she belongs to Sikh Dharam but in her book "Adam de Baag way Chaliye". She venerate only one religion which is "Humanity". She narrates that we must omission all schism. Due to her nonsectarian voice she becomes notability poetess of Punjabi. This research is comprehensive study of Punjabi Language and literature.

Keywords: India, Sikh Dharam, Humanity,
Karamjitj Kaur Kishanwal

پنجابی زبان دے ودھاتے کھلار وچ نہ صرف مسلمان لکھاریاں سکوں اڈو اڈو مذہباں تے مسلکاں دے

☆ لیکچرار شعبہ پنجابی، گورنمنٹ گریجویٹ کالج برائے خواتین، سمن آباد، لاہور

☆ اسٹنٹ پروفیسر، شعبہ پنجابی، لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی، لاہور

شاعراں اپنا حصہ پایاتے مان یوگ سیوا کیتی۔ ماں بولی دی سیوا کرن وچ چڑھدے پنجاب دی لکھارن کرجیت کور کشتا نول داناں اچیرا اے۔ اوہناں دا جنم 2 جنوری 1976ء نوں بھارت دے شہر موگا وچ ہو یا۔ ڈھلی تعلیم موگا وچ حاصل کرن مگروں پنجابی یونیورسٹی پٹیالہ وچ تعلیم حاصل کیتی۔ ایم اے پنجابی، بی ایڈ، ایم ایس، (آئی ٹی) دے نال نال ودھیر ڈپلومے وی کیتے ”ڈاکٹر ستیش کمار ورما“ دی نگرانی وچ پی ایچ ڈی دا مقالہ ”ناٹھ کا وستوتے ودھا“ دے موضوع تے لکھ کے پی ایچ۔ ڈی دی ڈگری لئی۔ شاعری کرن دا شوق طالب علمی ویلے توں ای اے۔ اوہناں دیاں دکھو دکھ اخباراں وچ کوتاوی چھپدیاں ہاں مگروں 2013ء وچ پہلی منظوم گورکھی پوسٹھک ”سن وے ماہیا“ سامنے آئی 2015ء وچ ”سرجن ہاریاں“ 2016ء وچ ”گگن دما دے دی تال“ 2019ء وچ ”یکے یکے ناری“ چھپیاں۔ ساریاں لکھتاں گورکھی رسم الخط وچ نہیں جد کہ ”عدن دے باغ وے چلیے“ 2016ء وچ شاہ مکھی رسم الخط وچ شائع ہون والی پلیٹھی دی کتاب اے۔ اوہناں دیاں آزاد نظماں شامل نہیں۔ 199 پناں تے کھلری لکھت وچ ون سونے موضوع نہیں۔ کرجیت دا تعلق سکھ دھرم نال اے پر اوہناں دے شعور تے ذہنی وچار کسے وی مخصوص دھرم توں دکھ نہیں۔ دھرم، مذہب، مسلک، عقیدہ دین سب کسے مخصوص نظریے داروپ نہیں جہناں توں مراد مخصوص روش، طریقہ وغیرہ نہیں ایہہ نظریے ہر انسان سوچ تجریاں تے شعور موجب اپنا اندازے کسے بندے دے چنگے یا بھیڑے ہوون دا انحصار اوہدے مخصوص نظریے فکر نال نہیں سگوں اوہدی اندر دی کیفیت نال اے کسے خطے دے رہن والے پابندی نال جیہڑے حکماں، اصولاں، ضابطیاں، قانون، رجحان، طریقیاں، عقیدیاں تے مذہبی عملاں تے رسماں نوں اپنا دے نہیں اوہناں دا مجموعہ ”مذہب یاں دھرم“ اے۔

مذہبی توں مراد اوہ شخص اے جیہڑا مخصوص مذہب یاں دھرم دے حکم تے قاعدیاں اتے سختی نال کار بند ہوئے۔ وسدی دنیا تیکر کئی مذہب رونما ہوئے تے کئی مک گئے۔ اج دے مروج مذہب نہیں خاص ٹھوس تاریخ رکھدے نہیں۔ ودھدی مادہ پرستی پاروں انسان لئی مذہب دی اہمیت ودھدی جا رہی اے۔ کرجیت ہو ریں کسے مخصوص مذہب دی تھاں لوکاں نوں کسے کدورت، دشمنی، کرودھ، رنگ نسل دے فرق، مرتبہ، مقام، فرقے تے مسلک توں مبراہو کے ”انسانیت“ دے مذہب نوں جیوندار کھن دا آکھیا پئی انسان رنگ نسل، فرقہ، مسلک، ذات پات تے عقیدیاں دے جھیلیاں وچ پے کے اک دوجے دا بھیڑا سوچداتے ظلم کردا اے جد کہ انسان نوں ظاہری وجود نوں دکھ

رکھ کے روح داملاپ کرنا چاہیدا اے تے پیڑاں نوں ونڈانا چاہیدا اے۔ لکھدیاں نیں۔

چل روہاں دا ونج وے کرینے/ چل جسموں نوں پاسے دھریئے

چل اک دوہے دے کول وے اڑیا/ اپنی پیڑوں گروی رکھیے

چل اک سانجھی منت مگیئے/ ایسی اک عبادت کرینے (1)

کر مجیت موجب ہر مذہب دے وکھرے اصول ضابطے نیں پر کجھ قانون، قائدے اجھے نیں جیہڑے شعوری تے لاشعوری طور تے ہر مذہب دے پیروکاراں دے یقین دا سانبھ حصہ نیں۔ جہاں وچ رب دی ہوند تے ایمان، آخرت دا عقیدہ، جزا تے سزا، جنت تے جہنم، موت دی حقیقت، دنیا دی لافانیت شامل نیں۔ ہر مذہب، دھرم، رنگ، نسل، زبان دے لوک پکا ایمان رکھدے نیں کہ اوہ واحد ذات موجوداے جیہڑی کائنات دے نظام نوں سانجھے ہوئی اے۔ اوس پاک ذات نے سارے انساناں نوں تخلیق کیتا۔ ایس پاروں مخصوص مذہب تے زبان دے پیشوا اپنے خالق نوں دکھو دکھو ناناواں مثلاً گاڈ، رب، خداوند، مالک، داتا، خالق، خدا، الہ، پروردگار توں پکار دے نیں تے عاجزی دا اظہار کردے نیں۔ مہاتما گاندھی نے اپنی لکھت ”مذہب اور دھرم“ وچ وچا رسا تجھے کیتے:

”ہم سب کے لیے تو خدا ایک ہی ہے خواہ اسے ہم قرآن کے ذریعے سے

پائیں یا انجیل کے ذریعے سے یا ژند اوستا تلمود یا گیتا کے ذریعے سے اور

وہ حق اور محبت کا خدا ہے۔“ (2)

ایسے پاروں کر مجیت ہو راں لکھیا کہ ہر انسان دا عقیدہ اے کہ اوہ رب تعالیٰ دی روح دا حصہ اے رب تعالیٰ نے انسان نوں تخلیق کر کے اپنی روح پھونکی تے فیر دنیا وچ گھلیا۔ قرآن پاک وچ رب تعالیٰ دا ارشاد اے:

”فاذا سویتہ و نفخت فیہ من روحی فقعو لہ ساجدین (3)

ترجمہ: پھر جب میں اسے ٹھیک بنالوں اور اس میں اپنی روح پھونک دوں

تو تم اس کے آگے سجدے میں گر پڑنا۔“

کر مجیت ہو راں نے اپنی نظم وچ اوس ہجر دا ذکر سوہنے ڈھنگ نال کیتا کہ جدوں رب تعالیٰ نے انسان نوں اپنے توں دکھ کر کے دنیا وچ گھل دتا تے بندے تے رب دے وچکار جدائی پے گئی۔ اوہناں اوسے ذات نوں ”پیڑ دا

سائیں“ آکھیا۔ بے شک اللہ تعالیٰ نے انسان نوں باوا آدم تے اماں حوا علیہ السلام توں پیدا کیتا پر اوہ عدن توں نکل کے دنیا وچ آیا پر اپنی اوقات تے اصلیت بھل گیا۔ زمانے دی آ پادھاپی، مفلسی تے بے حسی دی دھوڑ توں اپنے آپ نوں میلا کیتا تے الہی حکم بھل گیا کر مجیت تے حساس شاعرہ وانگ انسان نوں اوہدا اصلا تے اوقات یاد دوا کے اوہدی اصلاح کیتی کہ:

چل آدم حوادے جو نے پنے / کون ہے تھاواں کون نتھاوا کون / تاں ہے کون نتانا / کون ہے اوٹا تے کون نیوٹا /
 کون ہے اعلیٰ کون ہے ادنیٰ / چل ایس بخت نوں مکتی پائیے / چل عدن دے باغ و لے چلیے (4)
 رب تعالیٰ دی ذات ای انسان دی تخلیق دا کارن اے ایس پاروں مالک دی عبادت تے ریاضت کرنا انسان دا فرض تے خالق دا حق اے رب دے سچے عاشق اوس نوں راضی کرن لئی دن رات عبادتاں، حمد تے ثناء وچ رجھے رہندے نیں۔ جد تیکر عبادت وچ عشق دا وجود نہ ہوئے تے اوہ لطف، مزہ نہیں نہ ای قبولی جاندی اے رب دے سچے عاشقاں دا مقام اے پئی اوہناں دا مدھ وی نور الہی اے تے انتہا وی نور الہی۔ فضل الرحمن خان فضل گوالیاری ”درس انسانیت“ وچ لکھدے نیں:

”عبادت، پوجا، ریاضت، حمد و ثنا، ہر انسان کا فرض اولین ہے اور ہر مذہب کا ماننے والا اپنی عقیدت کے مطابق اس کی انجام دہی کرتا ہے لیکن اپنے خالق و مالک اور رب دو جہاں کو خوش کرنے اور اس کی خوشنودی حاصل کرنے کے لیے“۔ (5)

کر مجیت ہو راں عاشق الہی نوں رب دی رضاتے اعلیٰ درجیاں تیکر رسائی لئی عبادتاں وچ عشق دی مقدر نوں لازم قرار دتا جیویں عشق و دھدا اے اوہ اوس عالم وچ اپڑ جاندا اے جتھے اوہ اپنیاں گنہگار اکھاں نال ذات باری تعالیٰ دے دیدار توں فیض پاؤندا اے۔ اکوای مٹی توں بنیا انسان وکھو وکھ عقیدیاں دی اوٹ وچ اک دو جے نوں کمتر سمجھدا اے جد کہ رب تعالیٰ نے انساناں برابر بنایا قرآن مجید دا موضوع ”انسان“ ای اے پتہ لگدا اے پئی ”انسانیت“ توں وڈا کوئی مذہب نہیں ”انسانیت“ اوس تصور داناں اے جیہڑا انسان نوں دو جے انسان نال جوڑ دا مذہب دے پیر و کار کوئی مخصوص فرقے یاں عقیدے دے لوک نہیں سگوں ایہدے وچ دنیا بھر دیاں قوماں تے نسلاں دے لوک

شامل نہیں۔ ہر دیال ایم اے اپنی پوسٹھک ”مذہب اور انسانیت“ وچ رائے دیندے نہیں:
 ”انسانیت میں دنیا کی سب قومیں اور نسلیں شامل ہیں خواہ وہ گوری ہوں یا
 کالی سرخ ہوں یا زرد، بھوری ہوں یا گندمی کیونکہ سب نے ہی اس کی ترقی
 میں اپنا حصہ ادا کیا ہے سب ہی اس تہذیب کی کتاب کے مشترکہ مصنف
 اور وارث ہیں۔“ (6)

انسانیت تہذیب دانوں اے جیہڑا تہذیب دی پیروی کرے اوہ اصل معنیاں وچ ”انسان“ اے۔ رب
 تعالیٰ تے انسان نوں تخلیق کردیاں اوہدے اندر ہمدردی، سلوک، احساس، وفاداری، اخلاق، سنجیدگی، غم خواری، دلجوئی
 ورگے ائمے جذبیان نوں خمیر وچ گھن دتا گیا جس پاروں رشتے داروں، دوستوں تے سماج و اسیاں نال بے لوث محبت
 تے اوہناں دا احساس کردا اے۔ فضل الرحمن خان گوالیاری موجب:

”یہ مٹی جس سے خالق دو جہاں نے انسان کے جسم کا ڈھانچہ تیار کر کے اس
 میں روح پھونکی تھی اس مٹی کے اندر چار جوہر انسانیت کی آمیزش کی اور وہ
 یہ ہیں غم خواری، دلجوئی، ہمدردی اور الفت“۔ (7)

انسان دے اندر مثبت جذبیان دے نال جے ایہناں چواں جوہراں وچوں اک داوی گھاٹا اوہنوں اشرف
 المخلوقات دی صف توں باہر کڈھ دیندا اے رب تعالیٰ نے قرآن مجید وچ تھان تھان ایس پاروں انسان نوں سراہیا تے
 اوہدی وڈیائی بیان کیتی آل دوالے دی مخلوق نال بغیر کسے تفریق حسن سلوک نال پیش آئے۔ رب تعالیٰ دا فرمان اے:
 ”ولقد کرمنا بنی آدم“ (8)

اور ہم نے آدم کی اولاد کو عزت دی۔

کر مجیت موجب انسان اندر دو جے انساناں لئی احساس، ہمدردی تے غم خواری موجود نہیں اوہ انسان دی
 تھان ”جیوان“ اے۔ اوہنوں ہرک اے پئی اجو کا انسان مذہب تے دھرم دی اوٹ وچ نہ صرف دو جیاں سگوں اپنے
 ہم وطنوں، ہم جنساں، ہم نسلاں تے ہم فرقیان اتے وی ظلم دے پہاڑ ڈھاندا اے مذہب، ایمان تے عقیدیاں دی
 راکھی لئی دو جے مسلکاں دے پیروکاراں نوں نشانہ بنا کے اوہناں دے نال تے نشان مٹاونا چاہندا اے۔ جے انسان

”انسانیت“ دے دھرم توں مبراہو کے لوکاں دے جذبیاں تے احساساں نوں مجروح کرے تے بھانویں اوہ کسے وی دھرم دا پیر و کار کیوں نہ ہووے اوہ ”حیوان“ توں وی بدتر اے۔ دنیا وچ انسان نوں اک دو بے دے غم، دکھ، درد، تکلیفاں وٹن واسطے گھلیا گیا آ زمانشاں تے تکلیفاں ہر انسان دے دل وچ ڈیرہ لائی بیٹھیاں نیں اوہناں نوں وٹان والا اک ”حساس“ انسان ای ہوسکد اے۔ جیویں بلھے شاہ ہوریں لکھدے نیں کہ:

دکھ بر ہوں نہ ہوں پورانے

جس تن پیڑاں سوتن جانے (12)

جس تے پتہ دی اے اوہو ای دو جیاں دیاں پیڑاں نوں سمجھ سکد اے ہمدردی تے پیار دا سلوک کردا اے کیوں جے اوکھے ویلے کسے نوں تسلی دیون واسطے مونہوں نکلے کجھ حوصلہ مند بول دو بے دے دکھاں داماوا نیں۔ خواجہ میر درد نے آکھیا:

درد دل کے واسطے پیدا کیا انسان کو

ورنہ طاعت کے لیے کجھ کم نہ تھے کرو بیاں (13)

کر مجیت ہوراں اپنی نظم ”حیوانیت“ دے سرناویں بیٹھ بھیرے لوکاں دے دو غلے پن، ظلم تے خاموشی نوں اک واقعے دے روپ وچ پیش کر کے موجودہ دور دے لوکاں دی فرعونیت توں پردہ چکیا بے رحم لوکاں دا احساس وقتی نیندردے نال سوں ضرور جاندا اے پر جاگدا کدے نہیں۔ کر مجیت ہوراں اک پاسے لوکاں دی بے رحمی تے بے حسی دارونار ویا دو بے پاسے اوہناں لوکاں دے دلاں دی آواز بن کے اوہناں نوں صبر، شکر تے اپنی مدد آپ کرن دا درس دتا اوہناں نیڑے ”نیکی کر دریا میں ڈال“ دا مقولہ سولہاں آنے درست اے انسان اپنے نال برا کرن والیاں نال وی چنگا کرے تے محض رب دی رضا نوں مکھ مڈھ رکھ کے صلے دی خواہش وی رب کولوں ای کرے اک نہ اک دن اوس نوں اپنے بوئے دا اجر ضرور ملے گا۔ کر مجیت موجب لوک صلے دی امید انساناں کولوں رکھدے نیں اوہ محض ”حسد“ دی بٹھی وچ سرٹ کے سواہ ہوندے نیں پر رب توں امیدیں لاون والیاں لئی رب تعالیٰ یاں تے کوئی ”مسیحا“ گھل کے اوہناں دی مدد فرماندا اے یاں فیہ مشکل ویلے توں نبڑن لئی اوہناں نوں وکھو وکھ صلاحیتاں ودیعت کردیندا اے یعنی اوہ اپنا ”مسیحا“ آپ بن جاندا اے۔ دسدیاں نیں:

سے کدوں تک / کردے رہاں گے / انتظار مسیجے دا / جوانیروں اتر آئے گا / تے کھولے گا ساڈی مکتی دے کو اڑا /

نیا پورن سماج دی / سر جنالئی / آؤ ناپینا / سپین دنیا توں باہر (11)

کر مجیت کور کشانول نے لوکائی نوں زمانے دی حقیقت لوکائی دیاں چالاں، مذہب، فرقے، دھرم تے مسلک توں دور ہو کے اکوای سورج دیاں کرناں توں روشنی حاصل کرن تے ہر طرح دی تفریق تے تفرقے توں دور کر کے چنگے ویلے تے دور دی واشنادتی اک ویلا ضرور آئے گا جدوں ساگر وچ جدت پسندی دیاں لہراں طغیانی مچا دیوں تے انسان ہر طرح دی ذاتی پسند تے ناپسند توں دکھ ہو کے اکوای آکاش دی چھاں وچ اپنے آپ نوں محفوظ سمجھے۔

حوالے

1. Karamjeet Kaur Kishanwal, Adan dy Baagh ve Challiye, Lahore: Maan Boli Reserach Center, 2016, P:23
2. Mahatama Ghandhi, Mazhab or Dharam, Aligarh Anjuman Taraqqi Urdu, 1947, P:05
3. Alquran, Para No.13, Surat Alhijar15, Ayat No. 29
4. Kramjeet Kaur Kishanwal, Adan dy Baagh ve Challiye, P:11
5. Fazal ur Rehman Khan Gawaalyari, Daras-e-Insaniyat, Gawaalyar: Faseh Azaman Jalal Khan Goth Lashkar, 2010, P:27
6. Hardiyah M.A, Mazhab or Insaniyat, Lahore: Lajpat Rai, 1938, P:256
7. Fazal-al-Rehman Khan Gawaalyari, Daras-e-Insaniyat, P:28
8. Alquran, Para No.15, Surat Bani Israel 17, Ayat No. 70
9. Faqeer Muhammad Faqeer, Dr (Murattab), Kulyaat-e-Bulle Shah, Lahore: Punjabi Adabi Academy, 1960, P:04
10. Abdul Bari, Sahib (Murattab), Dewan Urdu Khawaja, Meer Dard, Lahore: Urdu Markaz, 1951, P:57
11. Karamjeet Kaur, Adan de Baagh ve Challiye, P:88